

Dogodbe ob izdaji Kozlerjevega *Zemljevida slovenske dežele in pokrajin*

IVAN KORDIŠ

PRI KARTOGRAFSKI PREDSTAVITVI s Slovenci poseljenega ozemlja je največje delo opravil pravnik Peter Kozler (1824–1879), po rodu kočevski Nmec. Jasno izoblikovane zahteve slovenskega nacionalnega programa so komaj 24-letnega Petra Kozlerja vzpodbudile, da se je v revolucionarnem letu 1848 lotil pionirske naloge izdelave prvega »zemljevida slovenske dežele in pokrajin«. Konec leta 1852 je v *Ljubljanskib novicah* naznanil, da bo zemljevid s priložo dokončan januarja 1853, objavil pa je tudi povabilo za prednaročnike. Takrat še ni mogel slutiti, da bo zemljevid prišel v javnost šele leta 1861, še manj pa, v kakšne osebne težave ga bo spravil organizacijsko in finančno zahteven projekt. Avstrijske oblasti so že decembra 1852 zapolenile vse natisnjene izvode, zemljevid prepovedale, Kozlerja pa postavile pred vojaško sodišče. Sporni so bili naslov zemljevida, uporaba izključno slovenskega jezika in označena slovenska narodnostna meja. Poglavlje opisuje zaplete okoli izdaje najslavnejšega slovenskega zemljevida, ki so vplivali tudi na Kozlerjevo kariero državnega uslužbenca.

Rodbina Kozler

Kozlerjevi (tudi Kosler) so znana kočevarska trgovska družina s Kočevske, strnjenegega ozemlja na jugovzhodu današnje Slovenije. Njeni člani so pripadali tako nemškemu kot slovenskemu meščanstvu. V slovenski politični, gospodarski in kulturni zgodovini 19. stoletja je družina odigrala pomembno vlogo. Skupaj z Rudeži iz sosednje Ribniške doline nam lahko velja za primer, kako se je bilo mogoče iz vrst preprostega okolja povzpeti v vrh tedanjega političnega in gospodarskega življenja na Kranjskem.

Člani rodbine Kozler so kot občevalni jezik večinoma navajali nemščino in tudi njihova družinska grobnica ima nemške napise. Eden najboljših družinskih prijateljev je bil Fran Levec (1846–1916), literarni zgodovinar, urednik *Ljubljanskega zvana* in štirinajst let predsednik Slovenske matice. Vrsto let je

hodil na počitnice v Pekel, Kozlerjev ortneški grad, kjer so ob večerih na glas brali *Ljubljanski zvon* in komentirali njegovo vsebino. Iz Levčevih pisem slovenskemu pisatelju Janku Kersniku (1852–1897) spoznamo okolje, ki ga stežka srečamo v zgodovinskih razpravah. To je bilo okolje prijateljstva in kulturnega sožitja slovenščine in nemščine. Svetova sta živela drug poleg drugega in drug z drugim. To ni bil le čas političnih bojev in narodnostnih sporov, ampak tudi čas osebnih zvez, medsebojnega razumevanja in spoštovanja (Melik 1996: 10).

O izvoru priimka Kozler raziskovalci niso enotnega mnenja. Izhajal naj bi iz besede *kozar* (»kozji pastir«). Jezikoslovec in folklorist češko-nemškega porekla Ivan Koštial (1877–1949) njegov izvor povezuje s pokrajino Kostel in istoimenskim gradom ob Kolpi. Kočvarji (kočevski Nemci) naj bi z besedo *Köstlar* ali *Kösslar* označevali tamkajšnje prebivalce. Tudi v arhivskih virih zasledimo različne oblike zapisa priimka: Cohsler, Chossler, Cossler, Cosler, Khosler, Khossler, Kossler, Koszler, Kosler, Kozler.

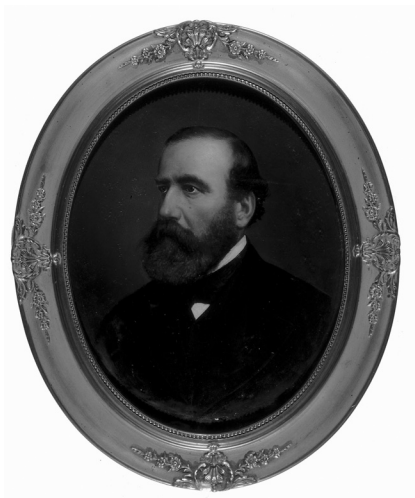
Najstarejši vir, ki poroča o rodbini Kozler, izvira iz 16. stoletja. Kočevski urbar iz leta 1574 omenja dva Kozlerja, oba posestnika v Kočevski Reki. V 17. stoletju se v Kočevju omenja Andreas Kozler, ki je leta 1682 postal celo mestni sodnik. Kasneje v mestu zasledimo še Johanna Georga Kozlerja (1683–1738) in njegovega brata Franza Jakoba Kozlerja (1674–1760), župnika in kočevskega dekana (Kordiš in Škufca 1996: 13–14).

Zibelka rodbine Kozler je Kočevska Reka. Hiter vzpon rodbine se je začel z Janezom (Johannom) Kozlerjem II. (1780–1864), ki je s krošnjarjenjem in trgovino z južnim sadjem ustvaril precejšnje bogastvo ter postal ena najpremožnejših oseb na Kranjskem. Bil je lastnik več posestev in tudi hiš na Dunaju, v Ljubljani, Trstu in na Reki. Po smrti je dedičem zapustil 800.000 goldinarjev v gotovini (Schöppl 1940/1950a: 94, 106). Janez Kozler II. je bil poročen dvakrat. V prvem zakonu z rojakinjo Marijo Seemann (1785–1815) so se rodile tri hčerke, od katerih je otroška leta preživela le najstarejša, Marija (1815–1888). V drugem zakonu, v katerega je stopil s sestrično in soimenjakinjo prve žene Marijo Seemann (1796–1879), so se rodili trije sinovi. Najstarejši, Janez Kozler III. (1819–1898), je bil po študiju prava poslanec mestnega kočevskega volilnega okraja v Kranjskem deželnem zboru in izmed vseh treh bratov najbolj nemško usmerjen. Ukvarjal se je predvsem z agronomskimi vprašanji, povezanimi z Ljubljanskim barjem. V oporoki je prebivalcem barja zapustil 10.000 goldinarjev (po drugem viru 6.000

goldinarjev) za izgradnjo cerkve v Črni vasi, ki je bila zgrajena šele v letih 1937–1938, in sicer po načrtih arhitekta Jožeta Plečnika. Tudi Josip (Josef, 1822–1917), drugi izmed treh bratov, je bil pravnik in kakor tudi Peter podpisnik deklaracije »Zedinjene Slovenije«. Služboval je kot notar na Dunaju in Primorskem. Po očetovi smrti je izstopil iz službe in se posvetil proučevanju Ljubljanskega barja, kjer je imel v Lipah pri Črni vasi svoje posestvo (Schöppl 1940/1950b: 174; Gorjup, Kapelj in Kušar 1991: 14–15; Prelovšek 2012: 5, 12; Kordiš 2014: 13).

Peter Kozler, najbolj znani član rodbine Kozler

Najmlajši izmed treh bratov se je rodil 16. februarja 1824 v Kočah št. 1 pri Kočevski Reki. Do svojega sedmega leta je govoril samo nemško oziroma kočevarsko. Nato ga je mati poslala v uk k ekspozitu Jakobu Jerinu na Sv. Gregorja pri Velikih Laščah, kjer je bival do oktobra 1831 (Bohinec 1975: 4). Tu se je poleg branja in pisanja naučil tudi osnov slovenščine.

Slika 1. Matevž Langus, *Peter Kozler*, olje, platno, okoli 1850. Zasebna last.

Nato je v Ljubljani obiskoval normalno (1832–1834), štiriletno gramatikalno (1835–1838) in humanitetno šolo (1838–1840). V gramatikalni šoli je bil med njegovimi učitelji tudi Franz Xaver Heinrich, urednik nemškega časopisa

Illyrisches Blatt, v humanitetni šoli pa znani domoljub Luka Martinak. Med šolanjem v Ljubljani je kakor njegova starejša brata bival pri licealnem profesorju Janezu Kersniku, »kjer se je dodobra izuril v slovenščini« in se navdušil za slovenstvo. Oče je želel, »da bi se italijanskega jezika korenito naučil«, zato je Petra poslal še na študij logike in fizike v Padovo in Pavio (Anon 1879a).

Po šolanju v Italiji ga je študijska pot leta 1843 vodila na Dunaj, kjer je po treh letih zaključil študij prava. Leta 1855 se je poročil z Marijo Zorman (Sormann, 1836–1925), hčerko znanega tržaškega veletrgovca in domoljuba. V zakonu se jima je rodilo pet otrok, dva sinova in tri hčerke (Schöppl 1940/1950b: 182). Leta 1864 je po očetovi smrti prevzel njegovo trgovino na Dunaju, vendar se je že po dveh letih z družino vrnil v Ljubljano. Umril je 16. aprila 1879 na Cekinovem gradu v Ljubljani, star komaj 55 let. Pokopan je bil dva dni kasneje v družinski grobnici na pokopališču Sv. Krištofa v Ljubljani (Kordiš in Škufca 1996: 34, 38). Za svoje delo na političnem, kulturnem, narodnoprebudnem in gospodarskem področju je prejel številna priznanja in diplome (Kordiš 2014: 16).

Slovensko narodno gibanje

Leta 1848 je marčna revolucija na Dunaju pri vseh narodih večnacionalne Habsburške monarhije sprožila oblikovanje političnih in nacionalnih programov. Ugoden zgodovinski trenutek je vzpodbudil številne dunajske Slovence, da so prevzeli vodilno vlogo v gibanju za združitev Slovencev. Pridružil se jim je tudi Peter Kozler, ki ga je viharno leto 1848 kmalu potegnilo v središče slovenskega političnega življenja (Vodušek-Starič 1985: 5; Lukan 1988: 399; Granda 2001: 146). Z navdušenjem se je oklenil slovenskega zbora »Slovenija«, narodnopolitičnega društva dunajskih Slovencev, ki je pripravilo politični program »Zedinjena Slovenija« z znamenitimi tremi točkami slovenskega narodnega programa: združitev Slovencev v eno državo z lastnim parlamentom, uvedba slovenskega jezika v urade in šole ter nasprotovanje vključitvi v nemško državo (Orožen Adamič in Granda 1991: 354). Jasno izoblikovane zahteve slovenskega nacionalnega programa, predvsem pa zahteva po združitvi vseh Slovencev v eno državo, ki naj bi pod imenom »kraljestvo Slovenija« nastala ob pričakovani preobrazbi avstrijskega cesarstva v meščansko parlamentarno monarhijo (Granda 2003), je komaj 24-letnega Petra Kozlerja vzpodbudila, da se je lotil pionirske naloge izdelave »zemljovidna slovenske dežele« (Kordiš 2014: 25).

Peter Kozler po izobrazbi ni bil ne geograf ne kartograf, se je pa med študijem v Italiji nedvomno seznanil tudi z geografijo in kartografijo, ki sta bili v tistem času skoraj povsod privesek ostalih znanosti (Bohinec 1925: 10). Aprila 1848 se je na Dunaju skupaj z Matijo Vertovcem (1784–1851) in Matijo Dolencem (1810–1876) dogovoril, da bo vsak izmed njih za potrebe prebujajočega se slovenskega naroda sestavil »kako slovstveno delo« (Kozler 1879: 104). Duhovnik in strokovni pisec Matija Vertovec je v *Novicah* objavljal članke o slovenski in svetovni zgodovini, pravnik Matija Dolenc je skupaj s Francetom Miklošičem in Matejem Cigaletom sodeloval v državni komisiji za slovansko pravno terminologijo (Bohinec 1975: 5–6), Peter Kozler pa se je lotil pionirske naloge izdelave »zemljovida slovenske dežele«, ki naj bi »kolikor se dá, natanko kazal, kako dalječ beseda slovenska seže« (Kozler 1854).

Priprave na izdajo zemljevida

Kozler se je takoj vestno in zavzeto lotil natančnega ugotavljanja narodnostnih meja ter začel sistematično zbirati zemljepisno, narodnopisno in statistično gradivo za kartografsko ponazoritev slovenskega etničnega ozemlja. Zemljevidov s slovenskimi krajevnimi imeni, s katerimi bi si lahko pomagal, je bilo malo. Le za Kranjsko mu je bil v pomoč dvojezični zemljevid *Special-Karte des Herzogtums Krain* (1844–1846), ki ga je sestavil slovenski farmacevt, naravoslovec in kartograf Henrik Karel Freyer (1802–1866). Za ostale slovenske pokrajine je moral Kozler zbrati ali preveriti podatke za okoli 5.000 slovenskih krajevnih imen, saj zanje ni imel na razpolago zemljevidov s slovenskimi krajevnimi imeni (Anon 1879b: s. p; Bohinec 1925: 12; Bohinec 1975: 7). Pri zbiranju podatkov so mu pomagali mnogi prijatelji in znanci, ki jih je poimensko naštel v »Dogodbah prvega slovenskega zemljovida 'slovenske dežele'«: Janez Bleiweis, Anton Kreft, Andrej Einspieler, Matija Majar, Oroslav Caf, Jakob Volčič in Janez Obala (Kozler 1879: 104–105). Posebej prizadeven je bil Josip Muršec (1807–1895), predsednik graškega društva »Slovenija«; Muršec je Kozlerju pošiljal podatke za Štajersko in vrisal severno narodnostno mejo (Bohinec 1975: 8–9).¹

¹ Peter Kozler je »Dogodbe« napisal leta 1863 v Sežani, na njegovo željo pa so bile objavljene šele po njegovi smrti, in sicer v *Letopisu Matice Slovenske za leto 1879*. V »Dogodbah« podrobno opisuje tudi nastanek zemljevida in vse zaplete ob njegovi izdaji. Izvirni rokopis hrani Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani (NUK 1863).

Na podlagi že znanega in zbranega gradiva je (neznani) bakrorezec I. E. jeseni 1848 natisnil poskusni odtis. Med dunajsko oktobrsko revolucijo 1848 je I. E. skupaj z že »precej dodelano medeninasto pločo« in rokopisom nenadoma izginil neznano kam. Leta 1851 sta se načrt in plošča »po srečni naključbi« našla in Peter Kozler je lahko nadaljeval z delom. Tokrat je grafično izvedbo zemljevida zaupal vojaškemu kartografskemu bakrorezcu Antonu Knorru iz Dunaja. Ta se je obvezal, da bo delo končal do konca leta 1852 (Kozler 1879: 105).

Dvakratna prepoved Kozlerjevega zemljevida

Kozler je 17. novembra 1852 v *Novicab* naznanil, »da je bakrorez po dolgem dolgem delu dogotovljen, in ker sedaj družega nič ne manjka, kakor da se zemljovid natisne in kolorira, in natis 'doklade' k zemljovidu dokonča, bo vse mesca januara gotovo« (Anon 1852a: 368). Izdaja zemljevida pa ni potekala po Kozlerjevem načrtu, saj je vmes posegel Bachov absolutizem,² ki je izdajo oviral, dokler je mogel (Bohinec 1975: 12; Goropevšek 2001).

Že novembra 1852 je policija obvestila deželnega namestnika (nem. Statthalter) na Kranjskem grofa Gustava Ignaza Chorinskega³ (1806–1873), da

² Desetletno obdobje Bachovega absolutizma v Avstriji po revoluciji 1848 zaznamujeta centralizem in zatiranje političnih svoboščin. Glavno besedo so imeli birokracija, vojska in katoliška cerkev (Cvirn 2001: 412). Nadzor tiska je bil oktobra 1848 po nekajmesečni prekinitvi ponovno uveden z začasno uredbo. Avstrijska zakona o tisku iz leta 1852 in 1862 sta uvedla obvezno oddajo dela v pregled oblastem (tožilstvu, policiji ali sodišču) takoj po natisu. Sodišča so izrekala prepovedi in zaplembe tiska, če je ščuval zoper cesarja, pozival k spremembi ustave in odcepitvi posameznih dežel ali izražal nacionalne težnje posameznih narodov monarhije (Amon, Horvat in Kodrič-Dačić 2002: 27).

³ Politik Gustav Ignaz grof Chorinsky pl. Ledski je bil rojen na Dunaju, kjer je tudi umrl. Sprva je služboval kot uradnik v okraju Dunajski gozd. Od leta 1840 je bil okrožni glavar vojvodine Salzburg, konec leta 1849 pa je za deset let postal deželni namestnik na Kranjskem. Kasneje je bil imenovan za namestnika na Moravskem, v Šleziji in v Spodnji Avstriji. Že leta 1849 mu je Dunaj podelil naziv častnega meščana, leta 1860 pa je za svojo posebno skrb za humanitarne zadeve postal tudi častni meščan Ljubljane (Kos 2019: 89).

Janez Bleiweis sprašuje, ali lahko v *Novicah* objavi oglas za naročanje Kozlerjevega slovenskega zemljevida. Policija je menila, da bi se stvar lahko odobrila, če bi šlo za izdajo zemljevida Kraljestva Ilirije (četudi to ni več obstajalo). Vendar so na policiji pripomnili, da je dr. Bleiweis zelo znana osebnost in da se porajajo pomisleki, da za oglasom in zemljevidom ne tičijo kakšni protidržavni cilji, zlasti ker Kozler ne more računati na kakšen poseben dobiček, ampak kvečjemu na subverzivno predmarčno mahinacijo. Po drugi strani pa bi z zbiranjem naročil lahko dobili pravo sliko o javnem mnenju: mogoče bi bilo oceniti, koliko privržencev ima slovensko gibanje, čigar vodja je bil Bleiweis. Kljub takemu mnenju je deželni namestnik Chorinsky dovolil oglaševanje, češ da je oglas samo oglas (Stariha 2001). Tako je Kozler z dovoljenjem c. kr. tržaškega in ljubljanskega policijskega ravnateljstva (Kozler 1879: 105) lahko 20. novembra 1852 v prilogi *Novic* in drugih časopisov objavil možnost predčasnega naročila zemljevida (Anon 1852b: 99).

Slika 2. Eduard Kaiser, *Gustav Ignaz graf Chorinsky pl. Ledski* (1806–1873), litografija, 1859. Narodni muzej Slovenije, fotodokumentacija Grafičnega kabineta.

Večje težave pa so se začele, ko je Kozler goriškemu okrožnemu glavarju baronu Buffi 17. decembra 1852 poslal poskusni odtis oziroma makulaturo.⁴ Ta je Kozlerja »po prijateljskem potu« zaprosil, naj mu pošlje načrt ali kakšen odtis svojega zemljevida. Zaplet je Kozler podrobno opisal v svojih spominih:

Ker po zadobljenem dovoljenju za nabero naročnikov ni bilo misliti na nikakršno uradno postopanje ali zapreko, poslal sem iz spoštovanja / bil sem takrat c. k. državnega pravdnika namestnik v Tolminu / na dan 17. decembra leta 1852 baronu Buffa makulaturo s prošnjo, naj mi jo brzo vrne, ker načrta ali natisa nisem imel, in sem makulaturo za pristavo popravkov potreboval. Ali žalibog baron Buffa je bil drugače zasukan vso stvar, ter mi je vedeti dal, da je poslal izročeno makulaturo c. k. najvišji policijski oblastniji v Beč, in da mi daje svet, naj opustim izdatbo zemljevida, ker bi to utegnilo imeti žalostne nasledke. (Kozler 1879: 106)

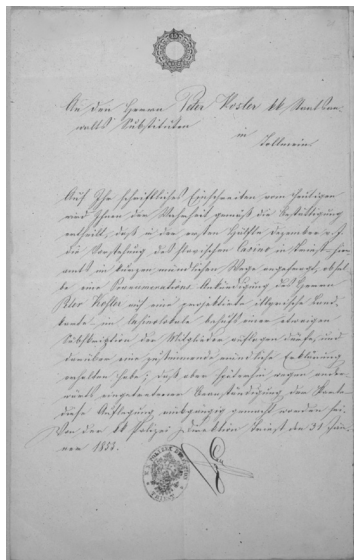

Slika 3. Peter Kozler, *Zemljevid slovenske dežele in pokrajin*, 1852, makATURA.
NUK, Kartografska zbirka, inv. št. Z 282.6/263.

Kozler je takrat služboval v Tolminu, kjer ga je že tri dni kasneje doseglo obvestilo, da so avstrijske vojaške oblasti pri tiskarju zaplenile in zapečatile vseh 422 že natisnjenih zemljevidov in tisoč listov grbov slovenskih dežel, njega pa ovadile zaradi »hudodelstva kaljenja javnega pokoja« (Kozler 1879: 106). Postavile so ga pred vojaško sodišče z obtožbo, da »Slovenske Dežele nij mej številom avstrijskih

⁴ NUK 1852. Makatura (lat. *maculare*) je v tiskarstvu slabo oziroma narobe natisnjena pola, ki se ne more uporabljati (Golob 2015: 2).

kronovin, da s tem imenom ščuje zoper obstoječi red, ruši zakonito zvezo avstrijskih dežel« (Anon 1879b). Sporni sta bili tudi uporaba izključno slovenskega jezika in označena slovenska narodnostna meja (Longyka 1999: 479).

Slika 4. Dopis policijske direkcije v Trstu o prepovedi prodaje zemljevida, 31. januar 1853. NUK, Rokopisna zbirka, Ms 1405.

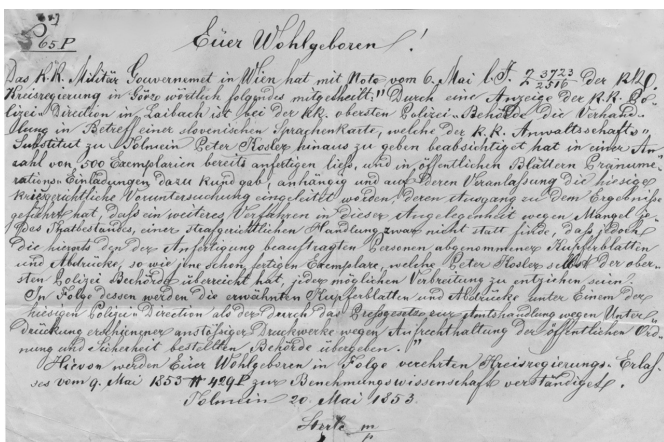
V pravdi, ki je sledila, je oblast zaslišala Kozlerja in številne priče, med njimi tudi njegova prijatelja Frana Miklošiča (1813–1891) in Mateja Cigaleta (1819–1889). Pri tem je zanimiva intervencija Kozlerjevega prijatelja Matije Dolenca (1810–1876) pri dunajskem polkovniku avditorju, vojaškem preiskovalnem sodniku. O tem je Dolenc obširno poročal Kozlerju v pismu z dne 26. aprila 1853. Avditor je Dolencu dejal, da se še ne utegnejo ukvarjati s to zadevo, češ da morajo reševati važnejše reči in so preobloženi z delom. Nato je Dolenc nadaljeval: »Sicer pa je polkovnik-avditor pristavil, da bi morali opustiti misel na objavo zemljevida, kajti, tako je rekel, zemljevida s slovenskimi krajevnimi imeni nikakor ne bi mogli dovoliti.«⁵

Za »ilustracijo onih čudnih absolutističnih časov« nazorno govori dogodek, o katerem je tudi sam Kozler večkrat pripovedoval. V preiskavi pred goriškim

⁵ NUK 1853.

vojnim sodiščem ga je izpraševal avditor, ki je bil baje precej znan v Ljubljani. Prepričan o svoji nedolžnosti je Kozler na različna vprašanja »tudi odkrito in morda nekako moževsko osorno odgovarjal«. Tedaj je avditor skočil pokonci in zarohnel: »Bodite tiho; govorite skromno in takoj, ko vas vprašam, sicer vas bom dal na klop in doletelo vas bo petindvajset batin«; Kozler je uvidel, da preiskava ni šala in je kot moder mož raje molčal (Anon 1879d).⁶

Kozler je v svojih spominih zapisal, da je bil takrat »prepričan, da se nikakor ne more dokazati niti v mojem prizadevanju, niti v književnem delu kaka postavam nasprotna ali skrivna namemba« in da je potrpežljivo čakal na izid preiskave. Namesto sodbe vojaškega sodišča pa je 20. maja 1853 prejel dopis okrajnega glavarja v Tolminu o koncu vojaške preiskave. Z dopisom ga je cesarsko-kraljevo vojaško poveljstvo na Dunaju seznanilo, »da se po vojaškem pravnem preiskovanju ni našlo nikakega po kazenskem pravu zadetega kaznjivega dejanja, zavoljo tega se je preiskava popustila« (Kozler 1879: 106–107), Kozlerja pa zaradi pomanjkanja dokazov oprostilo vseh obtožb. Zaplenjenega gradiva mu kljub temu niso vrnili, ampak so ga izročili v nadaljnje varstvo policijskemu ravnateljstvu na Dunaju.

Slika 5. Dopis c. kr. okrajnega glavarja v Tolminu o koncu vojaške preiskave, 20. maj 1853. NUK, Rokopisna zbirka, Ms 1405.

⁶ Vizvirniku: »Schweigen sie; reden sie bescheiden und sobald ich sie frage, sonst lasse ich sie auf die bank legen, und die fünfundzwanzig sollen ihnen wolbekommen.«

Na Kozlerjevo posebno prošnjo je sodišče 4. avgusta 1853 sicer še pristalo na izročitev gradiva, vendar je na njegovo ponovno pisno vlogo 16. aprila 1854 potrdilo prepoved razširjanja zemljevida. Kozler je predlagal celo spremembo naslova, a zemljevid ni smel v prodajo niti pod naslovom *Zemljevid Ilirskega kraljestva in pokrajim*, češ da takega kraljestva ni in da naj bi služil za propagando slovenskega narodnega gibanja (Grafenauer 1979: 464; Krese 1990: 62; Cvirn 2001: 412; Vodopivec 2006: 71).

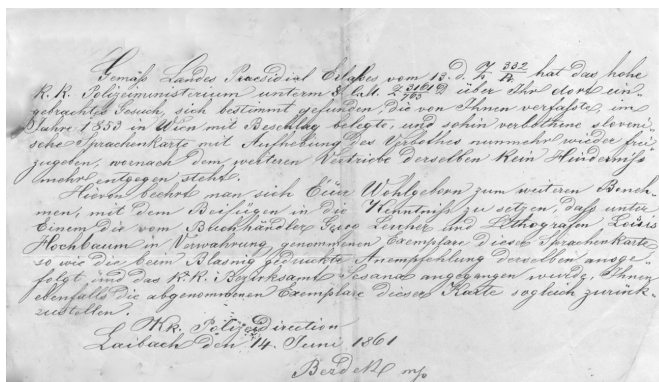
Kozler je vse težave okoli izdaje zemljevida podrobno opisal v svojih spominih. Takole je zapisal: »Prepričan po vsem tem, da v tedanjih žalostnih časih vse prošnje ostanejo brez uspeha, zakopal sem te grenke skušnje v dno svojega srca, a zapečateno skrinjico, v kateri sem še le leta 1856. medeninaste ploče in natis prejel, hranil sem v temnem kotičku pod streho«. Vrnjeno gradivo je več let hranil v hiši v Sežani. Šele ko je cesar po razglasitvi oktobrske diplome 20. oktobra 1860 »svojim narodom vnovič ustanovil svobodo in podelil obilna pomiloščenja, in je ministerstvo preklicalo prepovedi prejšnjega ministerstva proti toliko tipkopisom, slovstvenim in umeteljniškim delom«, je odprl skrinjico z medeninasto ploščo in zemljevidi. V njej pa je bilo manj natisov, kot je bilo navedeno v poročilu ob zaplembi, nepopolne so bile tudi natisnjene pole priloge »zemljepisa in imenika krajev« (Kozler 1879: 107).

Manjkajoče izvode je dal Kozler »na prošnjo mnogih prijateljev« marca 1861 dotisniti pri ljubljanskem tiskarju Jožefu Blazniku in vse skupaj izročil v prodajo knjigarnarju Georgu Lerherju (tudi Lercher). V skladu z zakonom je »bukvar« 29. maja 1861 izročil obvezni izvod v pregled policijskemu ravnateljstvu v Ljubljani (Kozler 1879: 107). Leta 1861 je bil direktor ljubljanske policije Leopold Bezdek, ki je zemljevid še isti dan že drugič prepovedal. Bezdek je deželnemu predsedstvu poslal tudi zapisnik zaslišanja Kozlerja glede izdaje zemljevida. Kozlerjev zagovor je temeljil na spremenjenih (političnih) razmerah in okoliščini, da naj bi veljalo izdajo te karte presojati zgolj z znanstvenega vidika, ne pa iskati kakšnih drugačnih teženj. Toda Bezdek je bil nepopustljiv, češ da je leta 1853 najvišja policijska oblast ukazala zemljevid zapleniti, ker se ni pustila prepričati, da se izdaja v znanstvenem interesu, in je ocenila, da je njegov namen širiti subverzivne težnje. Menil je, da so razlogi, ki so narekovali zaplembo leta 1853, še vedno enaki (Stariha 2002: 328).

Tako so znova zasliševali Kozlerja in »mnogo prič«, a po Kozlerjevi pritožbi je dunajsko policijsko ministrstvo že 8. junija 1861 prepoved razveljavilo.

Ljubljanska policijska direkcija je Kozlerja 14. junija 1861 z dopisom seznanila, da je »prepoved preklicana in da proti razširjanju ni nobenega zadržka več!« (Kozler 1879: 107–109). Kozlerjev zemljevid z letnico 1853 je končno zagledal luč sveta in smel priti med Slovence in Slovence v deželi Kranjski. Radostno vest je Kozler komentiral takole:

In tako je moje pred 13 leti s tolikim veseljem in trudom začeto, leta 1852. dogotovljeno in po skoraj neverjetnih okolnostih zadrževano delo, še le sedaj zagledalo beli dan [...] Prvi zemljevid slovenske dežele je slovenski narod dobrovoljno sprejel, kakor sem ga v predgovoru svoje priloge priporočil – in to mi je moj trud poplačalo; mnogih stroškov in skrbi, katere sem, posebno zavoljo preiskav in ukazov toliko let trpel, ne more, se vé da, mi nikdo povrniti! (Kozler 1879: 109)

Slika 6. Dopis ljubljanske policijske direkcije o preklicu prepovedi prodaje zemljevida, 4. junij 1861. NUK, Rokopisna zbirka, Ms 1405.

Posledice

Politično prepričanje in javno delovanje sprva nista ovirala Kozlerjeve poklicne poti. Po končanem študiju prava na Dunaju je bil najprej leta 1847 praktikant pri tamkajšnjem kriminalnem in civilnem sodišču, v revolucionarnem letu 1848 pa je opravil sodniški izpit in se zaposlil kot pripravnik pri kranjskem rojaku, dunajskem odvetniku dr. Ferdinandu Župančiču. Leto dni kasneje je opustil odvetniško službo na Dunaju in se vrnil domov. Zaposlil se je v državni službi. Najprej je v letih 1849–1851 služboval v Istri: v Rovinju in Labinu kot sodni

pisar aktuar, v Vodnjanu kot pomožni uradnik adjunkt, v Pazinu pa je že napredoval v namestnika državnega tožilca. Leta 1852 je bil premeščen v Tolmin, kjer je bil namestnik državnega tožilca v Gorici. Tu je ostal do konca leta 1853. Naslednje leto je postal vodja državnega tožilstva v Gorici (Anon 1879a).

Bil je odličen jurist in je tekoče govoril slovensko, nemško in italijansko. Prav gotovo bi bil hitro imenovan za »pravega državnega pravdnika« (Anon 1879a), če se ne bi lotil izdaje *Zemljevida slovenske dežele in pokrajin*. Zapleti okoli izdaje zemljevida so namreč škodovali njegovi karieri državnega uslužbenca. Čeprav je bil oproščen vsake krivde, so ga leta 1855 iz Gorice premestili na nižje delovno mesto tajnika deželnega sodišča v Trstu. Že naslednje leto je izstopil iz državne službe in v Sežani odprl notarsko pisarno (1857–1863). Odločilni razlog za odhod iz državne službe je bilo bržkone policijsko nadzorstvo, kar v času Bachovega absolutizma ni bilo nič nenavadnega (Anon 1879a; Schöppl 1940/1950b: 176; Kordiš in Škufca 1996: 24, 29, 66).

Epilog

Kozlerjev zemljevid je doživel velik uspeh. Za tedanji čas in politične razmere je bil edinstveno znanstveno, narodnoprubudno, politično in propagandno delo. Med Slovenci je bil zaradi nacionalnega naboja zelo priljubljen. Še več, še v izdaji iz leta 1975 je označen za eno izmed svetinj slovenstva (Bohinec 1975: 21). Prva naklada je kmalu pošla. V manj kot desetih letih je doživel tri ponatise – dva v letu 1864 in enega v letu 1871. Z drugo in tretjo izdajo je zemljevid zaslovel tudi v tujini, predvsem v slovanskem delu tedanje Evrope. Ugledno rusko geografsko društvo iz Sankt Peterburga (Imperatorskoe russkoe geografičeskoe občestvo) je Petra Kozlerja leta 1866 zaradi njegovih dosežkov imenovalo za svojega člana oziroma sotrudnika (Bohinec 1975: 21). Javno je zemljevid prvi ocenjeval Ivan Macun (1821–1883), profesor slavistike v Ljubljani. Takole ga je julija 1861 priporočal bralcem *Novic*: »Kdor koli se čuti, da je Slovenec, naj si ozaljša izbo z zemljevidom tem, ki mu bo dan za dnevom kazal ljubo deželo, na kateri in za katero živimo in za katero se pravično bojujemo, videč v živem sočutji in edinstvu samo in edino sredstvo za dosego srečnejše prihodnosti vseh« (Anon 1861).

Viri

- NUK 1852 – Narodna in univerzitetna knjižnica, Kartografska zbirka:
Peter Kozler, Zemljovid slovenske dežele in pokrajin, 1852, makulatura, inv.
št. Z 282.6/263
- NUK 1853 – Narodna in univerzitetna knjižnica, Rokopisna zbirka, fond Ms
1405, Kozler Peter Zapuščina:
Pismo Matije Dolenca Petru Kozlerju o njegovi intervenciji pri dunajskem
polkovniku-avditorju, 26. april 1853
- NUK 1863 – Narodna in univerzitetna knjižnica, Rokopisna zbirka, fond Ms
1405, Kozler Peter Zapuščina:
Dogodbe prvega zemljevida slovenske dežele, 1863

Literatura

- AMON, SMILJA, MARJAN HORVAT in EVA KODRIČ-DAČIČ, 2002: Cenzura. V:
Enciklopedija Slovenije. 16. Ljubljana: Mladinska knjiga. Str. 27–28.
- ANON, 1852a: Novičar iz slovanskih krajev. *Novice kmetijskih, obrtnijskih in narod-
skih reči*, 17. II. 1852, str. 367–368.
- ANON, 1852b: Oglasnik št. 47, priloga k 93. listu. *Novice kmetijskih, obrtnijskih in
narodskih reči*, 20. II. 1852, str. 99–100.
- ANON, 1861: Slovensko slovstvo. Zemljovid slovenske dežele in njenih pokrajin.
Novice gospodarske, obrtniške in narodne, 24. 7. 1861, str. 244.
- ANON, 1879a: Fran Levec, Peter Kozler. *Slovenski narod*, 23. 4. 1879, s. p.
- ANON, 1879b: Fran Levec, Peter Kozler. *Slovenski narod*, 24. 4. 1879, s. p.
- ANON, 1879c: Fran Levec, Peter Kozler. *Slovenski narod*, 25. 4. 1879, s. p.
- ANON, 1879d: Peter Kozler pred vojaškim sodnikom avditorijem. *Slovenski narod*,
4. 5. 1879, s. p. (priloga).
- BOHINEC, VALTER, 1925: Razvoj geografije v Slovencih. *Geografski vestnik* 1, št. 1,
str. 1–24.
- BOHINEC, VALTER, 1975: Peter Kozler in prvi zemljevid slovenskega ozemlja. V:
Peter Kozler: *Zemljovid Slovenske dežele in pokrajin 1853 in Kratak slovenski zem-
ljopis in pregled 1854*. Ljubljana: Cankarjeva založba; Trst: Založništvo tržaškega
tiska; Celovec: Založba Drava. Str. 3–23.
- CVIRN, JANEZ, 2001: Bachovi huzarji. V: Janez Cvirn idr. (ur.): *Slovenska kronika
XIX. stoletja*. 1. Ljubljana: Nova revija. Str. 405–413.

- GOLOB, STANKA, 2015: Peter Kozler. Zemljovid slovenskih dežel in pokrajin (domnevno poskusni odtis). V: Peter Kozler: *Zemljovid slovenske dežele in pokrajin*. Ljubljana: Mladinska knjiga. Str. 1–3.
- GORJUP, FRANCE, BOJAN KAPELJ in JOŽE KUŠAR, 1991: *Zbornik župnije Barje ob 50 letnici zgraditve cerkve sv. Mihaela*. Ljubljana: Župnijski urad Sv. Mihaela na Barju.
- GOROPEVŠEK, BRANKO, 2001: Najslavnejši slovenski zemljevid. V: Janez Cvirn idr. (ur.): *Slovenska kronika XIX. stoletja*. I. Ljubljana: Nova revija. Str. 421–423.
- GRAFENAUER, BOGO, 1979: Revolucionarno leto 1848 in program Zedinjene Slovenije. V: Čepič Zdenko idr., 1979: *Zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Cankarjeva založba. Str. 442–467.
- GRANDA, STANE, 2001: Zedinjena Slovenija. V: *Enciklopedija Slovenije*. 15. Ljubljana: Mladinska knjiga. Str. 146–150.
- GRANDA, STANE, 2003: Zemljovid slovenske dežele in pokrajin 1853. V: Peter Kozler: *Zemljovid slovenske dežele in pokrajin*. Ljubljana: Nova revija. S. p.
- KORDIŠ, IVAN, 2014: *Peter Kozler. Zemljovid slovenske dežele in pokrajin / The Map of the Slovenian Land and Regions*. Kočevje: Pokrajinski muzej Kočevje.
- KORDIŠ, IVAN, in IRENA ŠKUFCA, 1996: *Peter Kozler in prvi zemljevid slovenskega ozemlja*. Kočevje: Muzej Kočevje.
- KOS, JANEZ, 2019: *Zlata knjiga ljubljanskih častnih meščanov*. Ljubljana: Mestni muzej, Muzej in galerije mesta Ljubljane.
- KOZLER, PETER, 1854: *Kratek slovenski zemljopis in pregled politične in pravosodne razdelitve ilirskega kraljestva in štajerskega vojvodstva s pridanim slovenskim in nemškimi imenikom mest, tergov, krajev i. t. d.* Dunaj: L. Sommer. S. p.
- KOZLER, PETER, 1879: Dogodbe prvega zemljevida slovenske dežele. V: *Letopis Matice Slovenske za leto 1879*. Ljubljana: Matica Slovenska. Str. 104–109.
- KRESE, SREČKO, 1990: *Naprej zastava Slave: slovenske domoljubne in društvene razglednice skozi čas*. Celje: Mohorjeva družba.
- LONGYKA, IGOR, 1999: Prikazi slovenskega ozemlja. V: *Ilustrirana zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Mladinska knjiga. Str. 443–483.
- LUKAN, WALTER, 1988: Dunaj. V: *Enciklopedija Slovenije*. 2. Ljubljana: Mladinska knjiga. Str. 395–401.
- MELIK, VASILIJ, 1992: Nemci in Slovenci (1815–1941). *Zgodovinski časopis* 46, št. 2, str. 171–174.
- MELIK, VASILIJ, 1996: Kozlerjevi v slovenski zgodovini. V: Ivan Kordiš in Irena Škufca: *Peter Kozler in prvi zemljevid slovenskega ozemlja*. Kočevje: Muzej Kočevje. Str. 9–10.
- OROŽEN ADAMIČ, MILAN, in STANE GRANDA, 1991: Peter Kozler. V: *Enciklopedija Slovenije*. 5. Ljubljana: Mladinska knjiga. Str. 354–355.

- PRELOVŠEK, DAMJAN, 2012: *Cerkev sv. Mihaela na Ljubljanskem barju: ob 140. obletnici rojstva arhitekta Jožeta Plečnika*. Ljubljana: Založba ZRC.
- SCHÖPPL, HANS, 1940/1950a: *Kronološki pregled družin Seemann, Kosler, Rudež, Gollmayer, Mach. I. del*. Tipkopolis, kopija. Dunaj.
- SCHÖPPL, HANS, 1940/1950b: *Kronološki pregled družin Seemann, Kosler, Rudež, Gollmayer, Mach. II. del*. Tipkopolis, kopija. Dunaj.
- STARIHA, GORAZD, 2001: Cenzura bdi nad vsem, tudi nad pošto. V: Janez Cvirn idr. (ur.): *Slovenska kronika XIX. stoletja*. I. Ljubljana: Nova revija. Str. 417.
- STARIHA, GORAZD, 2002: Začetek ustavnega življenja in ljubljanska policija. *Kronika* 50, št. 3, str. 327–342.
- VODOPIVEC, PETER, 2006: *Od Poblinove slovnice do samostojne države*. Ljubljana: Modrijan.
- VODUŠEK-STARIČ, JERA, 1985: Program Zedinjene Slovenije in leto 1848. *Pripevki za zgodovino delavskega gibanja* 25, št. 1–2, str. 3–30.